

Koncilski oci prihvatili su konačan tekst Konstitucije 22. studenoga 1963., s rezultatom glasovanja: 2158 „placet“, 19 „non placet“ i 1 „iuxta modum“.

KONSTITUCIJA O SVETOJ LITURGIJI

„SACROSANCTUM CONCILIUM“

PAVAO BISKUP
SLUGA SLUGU BOŽJIH
ZAJEDNO S OCIMA SVETOGA SABORA
NA TRAJAN SPOMEN

1. Budući da je Sveti sabor naumio iz dana u dan osnaživati kršćanski život među vjernicima, bolje prilagoditi potrebama našega doba one ustanove koje su podvrgnute promjenama, promicati sve što god može pridonijeti jedinstvu sviju koji vjeruju u Krista te pojačati sve ono što pomaže da svi budu pozvani u krilo Crkve, on smatra da njemu na poseban način pripada i briga oko obnove i njegovanja liturgije.
2. Po liturgiji se naime, a napose po božanskoj euharistijskoj žrtvi, »vrši djelo našega otkupljenja«¹ pa stoga ona u najvećoj mjeri pridonosi tome da vjernici živeći izražavaju i drugima očituju Kristovo otajstvo i izvornu narav prave Crkve; njezina je, naime, vlastitost da je ujedno ljudska i božanska, vidljiva i obdarena nevidljivim zbiljnostima, gorljiva u djelovanju, a odana kontemplaciji, prisutna u svijetu, a ipak putnica; i to tako da je u njoj ljudsko upravljeno i podređeno božanskome, vidljivo nevidljivome, djelovanje kontemplaciji, a ono sadašnje budućem gradu za kojim tragamo.² Stoga, budući da liturgija one koji su unutar Crkve svakodnevno izgrađuje u sveti hram u Gospodinu, u prebivalište Božje u Duhu,³ do mjere punine dobi Kristove,⁴ ona ujedno na čudesan način krijepi njihove sile kako bi propovijedali Krista; tako liturgija pokazuje Crkvu onima koji su vani kao znak podignut za narode,⁵ pod kojim se raspršena djeca Božja trebaju sabrati u jedno,⁶ dok ne postane jedno stado i jedan pastir.⁷
3. Stoga Sveti sabor misli da treba ponovno dozvati u pamet sljedeća načela za njegovanje i za obnovu liturgije te odrediti praktične propise. Među tim načelima i propisima ima nekih koji se mogu i moraju primijeniti kako na rimski tako i na sve ostale obrede, makar sljedeće praktične propise valja shvatiti tako da se oni odnose samo na rimski obred, osim ako nije riječ o onima koji se po samoj naravi stvari tiču i ostalih obreda.
4. Slijedeći vjerno predaju, Sveti sabor na kraju izjavljuje da Majka Crkva drži ravnopravnima i jednako časnima sve zakonito priznate obrede te hoće da se oni i dalje čuvaju i na svaki način njeguju; gdje je pak potrebno, ona želi da se oni oprezno iznova u duhu zdrave predaje prerade te im se dade nova snaga za današnje prilike i potrebe.

PRVO POGLAVLJE OPĆA NAČELA ZA OBNOVU I NJEGOVANJE SVETE LITURGIJE

I. Narav svete liturgije i njezina važnost u životu Crkve

5. Bog »koji hoće da se svi ljudi spase i dođu do spoznaje istine« (1 Tim 2, 4), »nekoć je u mnogo navrata i na mnogo načina govorio ocima po prorocima« (Heb 1,1), a čim je došla punina vremena, poslao je svojega Sina - Riječ postalu tijelom i pomazanu Duhom Svetim - »liječnika tijela i duše«⁸ te Posrednika između Boga i ljudi⁹ da siromasima navijesti evanđelje i da izliječi one koji su skršena srca.¹⁰ Njegovo je, naime, čovječstvo u jedinstvu s osobom Riječi bilo oruđem našega spasenja. Zato se u Kristu »dogodilo savršeno podmirenje naše obnove i daña nam je punina bogoštovlja«. ¹¹ To pak djelo ljudskoga otkupljenja i savršene Božje proslave, kojemu su predigra bila božanska veledjela u narodu Staroga zavjeta, izvršio je Krist Gospodin poglavito vazmenim otajstvom svoje blažene muke, uskrsnuća od mrtvih i slavnoga uzašašća; time je on »svojom smrću uništio našu smrt i svojim uskrsnućem obnovio naš život«. ¹² Doista, iz boka na križu usnuloga Krista proizašao je čudesno otajstvo čitave Crkve. ¹³

6. I kao što je radi toga Krist poslan od Oca, tako je i sam poslao apostole ispunjene Duhom Svetim, ne samo da propovijedajući evanđelje svemu stvorenju¹⁴ naviještaju kako nas je Sin Božji svojom smrću i uskrsnućem oslobodio od vlasti sotone¹⁵ i smrti te nas prenio u Očevu kraljevstvo nego i da to naviještano djelo spasenja također izvršuju žrtvom i sakramentima, oko čega kruži sav liturgijski život. Tako se ljudi krstom uključuju u Kristovo vazmeno otajstvo: s njim su suumrli, suukopani i suuskrsnuli;¹⁶ primaju duha posinjenja »u kojem vičemo: Abba! Oče!« (Rim 8, 15) te tako postaju pravim klanjateljima kakve traži Otac.¹⁷ Isto tako, kad god blaguju Gospodnju večeru, oni navješćuju smrt Gospodinovu, dok on ne dođe.¹⁸ Stoga su na sâm dan Pedesetnice, u koji se Crkva pokazala svijetu, »kršteni oni koji su prihvatili riječ« Petrovu. I bili su »postojani u nauku apostola i u zajedništvu lomljenja kruha i u molitvama ... te su hvalili Boga i uživali naklonost svega naroda« (Dj 2,41-42. 47). Otada Crkva nikada nije propustila sastajati se radi slavljenja vazmenoga otajstva, čitajući pritom ono »što se u svim Pismima odnosilo na njega« (Lk 24, 27), slaveći euharistiju u kojoj se »uprisutnjuje pobjeda i slavodobiće njegove smrti«¹⁹ te ujedno zahvaljujući »Bogu za neopisivi dar« (2 Kor 9, 15) u Kristu Isusu, »na hvalu Slave njegove« (Ef 1,12), po snazi Duha Svetoga.

7. Radi izvršenja tako velikoga djela, Krist je uvijek prisutan svojoj Crkvi, napose u bogoslužnim činima. On je prisutan u misnoj žrtvi, kako u osobi služitelja - »isti se onaj sada prinosi po služenju svećenikâ, koji se tada prinio na križu«²⁰ - tako i najvećma pod euharistijskim prilikama. Prisutan je svojom moći u sakramentima, pa kad netko krsti, sâm Krist krsti.²¹ Prisutan je u svojoj riječi jer on govori kad se u Crkvi čitaju sveta Pisma. I napokon, kad Crkva moli i psalmira, prisutan je on koji je obećao: »Gdje su dvojica ili trojica sabrana u moje ime, ondje sam ja među njima« (Mt 18, 20). Krist si zaista u tako velikom djelu, kojim se Bog savršeno proslavlja i ljudi posvećuju, uvijek pridružuje Crkvu, svoju predragu Zaručnicu, koja zaziva svojega Gospodina i po njemu iskazuje štovanje vječnome Ocu. S pravom, dakle, bogoslužje vrijedi kao vršenje Kristove svećeničke službe; u njemu se pomoću osjetilnih znakova označuje i na način svojstven pojedinom znaku udjelotvoruje posvećenje čovjeka, a

otajstveno Tijelo Isusa Krista - naime Glava i njezini udovi - vrši cjelokupno javno bogoštovlje. Stoga je svako liturgijsko slavlje kao djelo Krista svećenika i njegova Tijela koje je Crkva - u najizvršnijem smislu sveto djelo, čijoj djelotvornosti gledom na isti naslov i isti stupanj nije ravno nijedno drugo djelo Crkve.

8. U zemaljskoj liturgiji predokusom imamo udjela u onoj nebeskoj, koja se slavi u svetom gradu Jeruzalemu, kamo kao putnici težimo, gdje zdesna Bogu sjedi Krist, služitelj svetišta i pravoga šatora;²² sa svim četama nebeske vojske pjevamo Gospodinu pjesan slave; štujući spomen svetih, nadamo se udioništvu u društvu s njima; iščekujemo Spasitelja Gospodina našega Isusa Krista, dok se ne pojavi on sâm, život naš, te se i mi s njime pojavimo u slavi.²³

9. Sveto bogoslužje ne ispunja svu djelatnost Crkve; naime, prije negoli ljudi mognu pristupiti bogoslužju, moraju biti pozvani k vjeri i obraćenju: »Kako li će zazivati onoga u kojega nisu uzvjerovali? Ili kako da povjeruju onomu kojega nisu čuli? A kako će čuti bez propovjednika? A kako će propovijedati ako nisu poslani?« (Rim 10, 14-15). Stoga Crkva onima koji ne vjeruju naviješta poruku spasenja da svi ljudi upoznaju jedinoga pravog Boga i onoga kojega je on poslao, Isusa Krista, te se čineći pokoru obrate od svojih puteva.²⁴ Onima, pak, koji vjeruju, ona uvijek treba propovijedati vjeru i pokoru, mora ih osim toga pripremiti na sakramente, poučiti ih da čuvaju sve što god je Krist zapovjedio²⁵ te ih poticati na sva djela ljubavi, pobožnosti i apostolata; tim će se djelima očitovati kako Kristovi vjernici nisu od ovoga svijeta, ali da su ipak svjetlo svijeta te da pred ljudima slave Oca.

10. Bogoslužje je vrhunac kojemu teži djelovanje Crkve i ujedno je vrelo iz kojega struji sva njezina snaga. Apostolski su, naime, naponi upravljani k tome da se svi, koji su vjerom i krstom postali Božja djeca, skupljaju u jedno, usred Crkve hvale Boga, sudjeluju u Žrtvi i blaguju Gospodnju večeru.

Zauzvrat, isto bogoslužje potiče vjernike da nasićeni »vazmenim sakramentima« budu »složni u bogoljublju«;²⁶ moli da »životom vrše ono što su vjerom prihvatili«;²⁷ obnova, pak, Gospodnjega Saveza s ljudima u euharistiji privlači vjernike u neodoljivu Kristovu ljubav i rasplamsava ih u njoj. Iz bogoslužja, dakle, osobito iz euharistije, kao iz vrela teče u nas milost te se s najvećom djelotvornošću postiže ono posvećenje ljudi i proslava Boga u Kristu, prema čemu se, kao prema svojoj svrsi, stječu sva druga djela Crkve.

11. A da se postigne takva potpuna djelotvornost, nužno je da vjernici pristupaju svetome bogoslužju s raspoloženjem pravoga duha, a svoju pamet usklade s glasom te da surađuju s višnjom milošću, kako je ne bi uzalud primali.²⁸ Stoga sveti pastiri moraju budno paziti da se u bogoslužnom činu ne samo obdržavaju propisi za valjano i dopušteno slavlje nego i da vjernici s poznavanjem, djelatno i plodotvorno u njemu sudjeluju.

12. Duhovni se život ipak ne sastoji samo od sudjelovanja u svetom bogoslužju. Kršćanin je, dakako, pozvan da moli u zajednici, ali on mora također ući u svoju sobicu da se moli Ocu u skrovitosti;²⁹ štoviše, prema Apostolovu nauku, on mora moliti bez prestanka.³⁰ Isti nas Apostol poučava da Isusove smrtne patnje uvijek nosimo na svome tijelu, kako bi se i život Isusov očitovao na našem smrtnom tijelu.³¹ Stoga u misnoj žrtvi molimo Gospodina da »i nas same« učini sebi »vječnim darom«, »nakon što je primio prinos duhovne žrtve«.³²

13. Veoma se preporučuju pobožne vježbe kršćanskoga naroda, samo ako su usklađene s crkvenim zakonima i propisima, pogotovo kad se vrše po nalogu Apostolske Stolice. Posebnoga su dostojanstva također svete vježbe partikularnih Crkava, koje se vrše po naredbi biskupâ prema običajima ili zakonito odobrenim knjigama. No te vježbe treba urediti vodeći računa o liturgijskim vremenima, tako da budu u skladu sa svetom liturgijom, da se iz nje na neki način izvode i narod k njoj vode, jer ih ona po svojoj naravi daleko nadvisuje.

II. Nastojanje oko liturgijskoga odgoja i djelatnoga sudjelovanja

14. Majka Crkva živo želi da se svi vjernici privedu punom, svjesnom i djelatnom sudjelovanju u bogoslužnim slavljinama koje zahtijeva sama narav bogoslužja i na koje kršćanski narod - »izabrani rod, kraljevsko svećenstvo, sveti puk, narod stečeni« (1 Pt 2, 9; usp. 2, 4-5) – snagom krsta ima pravo i dužnost. U obnovi i njegovanju svetoga bogoslužja mora se najbrižnije svratiti pozornost na to puno i djelatno sudjelovanje svega naroda: bogoslužje je prvo, i to nužno vrelo iz kojega vjernici trebaju crpsti pravi kršćanski duh; pastiri duša ga stoga moraju u svekolikoj pastoralnoj djelatnosti marljivo promicati odgovarajućom poukom. A kako neće sinuti nikakva nada da će do toga doći ako sami pastiri duša prije ne budu posve prožeti duhom i snagom liturgije te postanu njezinim učiteljima, nadasve je potrebno pobrinuti se za liturgijski odgoj klera. Stoga je Sveti sabor odlučio odrediti ovo što slijedi.

15. Učitelji kojima je povjereno poučavanje predmeta svete liturgije u bogoslovijama, redovničkim studijskim kućama i na teološkim fakultetima, moraju se za svoju zadaću dolično obrazovati u ustanovama koje su za to s posebnom brigom određene.

16. Neka se u bogoslovijama i redovničkim studijskim kućama predmet svete liturgije ubroji među nužne i važnije predmete, a na teološkim fakultetima među glavne predmete; neka se predaje kako pod teološkim i povijesnim tako i pod duhovnim, pastoralnim i pravnim vidikom. Povrh toga, neka se učitelji drugih predmeta, u prvom redu dogmatske teologije, Svetoga pisma, duhovne teologije i pastorala, pobrinu brižljivo obraditi otajstvo Krista i povijest spasenja polazeći od unutrašnjih zahtjeva vlastitih svakom pojedinom od tih predmeta, tako da odatle budu jasno vidljivi i njihova sveza s liturgijom i jedinstvo svećeničkoga obrazovanja.

17. Neka klerici u bogoslovijama i redovničkim kućama steknu liturgijsku oblikovanost duhovnoga života, kako po prikladnome upućivanju da uzmognu razumjeti svete obrede i svom dušom u njima sudjelovati tako i po samome slavlju svetih otajstava te po drugim vježbama pobožnosti koje su prožete duhom svete liturgije; neka nauče također obdržavati liturgijske zakone tako da život u bogoslovijama i redovničkim ustanovama bude skroz-naskroz oblikovan liturgijskim duhom.

18. Neka se svim prikladnim sredstvima pomogne i svjetovnim i redovničkim svećenicima, koji već rade u Gospodnjem vinogradu, da sve potpunije shvaćaju ono što čine u svetim činima, da žive liturgijskim životom i da ga dijele s vjernicima koji su im povjereni.

19. Neka pastiri duša marljivo i strpljivo uznastoje oko liturgijske pouke te djelatnoga kako unutrašnjega tako i vanjskoga sudjelovanja vjernika, već prema njihovoj dobi, prilikama, načinu života i stupnju vjerske kulture; oni time izvršuju jednu od glavnih

zadaća vjernoga djelitelja Božjih otajstava; svoje pak stado neka u toj stvari vode ne samo riječju nego i primjerom.

20. Prijenosi svetih čina radijem i televizijom, pogotovo ako je riječ o slavlju svete mise, neka se vrše obazrivo i pristalo, pod vodstvom i odgovornošću prikladne osobe, koju je za tu zadaću odredio biskup.

III. Obnova svete liturgije

21. Dobra Majka Crkva želi se pomno pobrinuti za opću obnovu same liturgije kako bi kršćanski narod u svetoj liturgiji sigurnije postizao obilje milosti. Liturgija se, naime, sastoji od nepromjenjivoga, božanski ustanovljenoga dijela te od dijelova koji su podvrgnuti promjenama; oni se tijekom vremena mogu ili čak moraju mijenjati ako se u njih možda uvuklo ono što manje dobro odgovara unutrašnjoj naravi same liturgije ili je postalo manje prikladno. Tom se obnovom tekstovi i obredi moraju tako urediti da jasnije izraze svetinje koje oni označuju te da ih kršćanski narod, koliko je to moguće, uzmogne lako shvatiti i u njima sudjelovati punim, djelatnim i zajednici svojstvenim slavljem. Stoga Sveti sabor postavlja ove općenitije odredbe.

A) Opće odredbe

22. § 1. Uređenje svete liturgije ovisi jedino o crkvenoj vlasti; nju pak ima Apostolska Stolica i, prema odredbama prava, biskup.

§ 2. Po ovlaštenju koje podjeljuje pravo, liturgiju mogu unutar određenih granica uređivati također mjerodavni zakonito ustanovljeni različiti teritorijalni skupovi biskupà.

§ 3. Stoga neka uopće nitko drugi, pa bio to i svećenik, po svom nahođenju ništa ne dodaje, ne oduzima i ne mijenja.

23. Da se zadrži zdrava predaja, a ipak otvori put opravdanome napretku, neka preradbi pojedinih dijelova liturgije uvijek prethodi brižljivo teološko, povijesno i pastoralno istraživanje. Povrh toga neka se uzmu u obzir kako opći zakoni ustrojstva i duha liturgije tako i iskustvo koje proizlazi iz novije liturgijske obnove te iz posvuda danih povlastica. I konačno, neka se novosti uvode samo ako to zahtijeva prava i sigurna korist Crkve te uz oprezno nastojanje da novi oblici na neki način organski izrastu iz već postojećih oblika. Neka se također pripazi, koliko je moguće, da u obredima ne bude znatnih razlika između susjednih pokrajina.

24. U liturgijskom je slavlju od najveće važnosti Sveto pismo. Iz njega se čitaju čitanja i tumače u homiliji; iz njega se pjevaju psalmi; po njegovu nadahnuću i poticaju izlijevaju se molbenice, molitve i liturgijske pjesme, a čini i znakovi primaju iz njega svoje značenje. Stoga se za obnovu, napredak i prilagodbu svete liturgije mora promicati onaj srdačan i živ osjećaj za Sveto pismo, o kojemu svjedoči časna predaja kako istočnih tako i zapadnih obreda.

25. Neka se liturgijske knjige što prije prerade uz sudjelovanje stručnjakâ i uz savjetovanje s biskupima iz raznih krajeva svijeta.

B) Odredbe iz naravi liturgije kao hijerarhijskoga i zajednici svojstvenoga čina

26. Liturgijski čini nisu privatni čini; oni su slavlja Crkve koja je »Sakrament jedinstva«, to jest sveti puk okupljen i uređen pod biskupom.³³ Stoga se ti čini tiču svekolikoga Tijela Crkve, oni ga očituju i djeluju na njega; njegove, pak, pojedinačne udove dosežu oni na različit način, već prema različitosti staleža, zadaća i djelatnoga sudjelovanja.

27. Kad god obredi - prema naravi koja je svakom od njih svojstvena - traže zajedničko slavlje s prisutnošću i djelatnim sudjelovanjem vjernikà, neka se strogo naglasi da mu, koliko je to moguće, valja dati prednost pred njihovim pojedinačnim i takoreći privatnim slavljem. To napose vrijedi za misno slavlje - iako svaka misa uvijek ima javni i društveni značaj - te za podjeljivanje sakramenata.

28. U bogoslužnim slavljinama neka svatko, bio to služitelj ili vjernik, obavlja svoju zadaću i čini samo ono i sve ono što mu pripada prema naravi stvari i prema liturgijskim propisima.

29. Pravu liturgijsku službu vrše također poslužitelji, čitači, tumači i koji pripadaju zboru pjevača. Neka stoga svoju zadaću vrše takvom iskrenom pobožnošću i urednošću kakva dolikuje tako značajnoj službi i kakvu Božji narod s pravom od njih zahtijeva. Stoga ih treba, svakoga na svoj način, brižljivo uvesti u duh bogoslužja i poučiti da svoje zadaće obavljaju pravilno i uredno.

30. Neka se radi promicanja djelatnoga sudjelovanja vodi briga o poklicima puka, odgovorima, psalmima, antifonama, pjesmama kao i o činima, odnosno gestama i o držanju tijela. U pravo vrijeme neka se obdržava također sveta šutnja.

31. Kod preradbe liturgijskih knjiga neka se pomno pazi da rubrike predvide također ono što pripada vjernicima.

32. U bogoslužju ne smije biti nikakvoga isticanja ugleda privatnih osoba ili staleža, ni u ceremonijama ni u vanjskome sjaju, osim razlike koja proizlazi iz bogoslužne zadaće i svetoga reda te osim počasti koje se prema liturgijskim propisima duguju građanskim vlastima.

C) Odredbe koje proistječu iz didaktičke i pastoralne naravi liturgije

33. Premda je sveta liturgija u prvom redu štovanje božanskoga veličanstva, ona ipak sadržava i mnoge pouke za vjerni puk.³⁴ U liturgiji, naime, Bog govori svojem narodu; u njoj Krist sveudilj naviješta evanđelje. Narod, pak, Bogu odgovara pjesmama i molitvom. Štoviše, i molitve što ih Bogu upravlja svećenik, koji u Kristovo ime predsjedava skupu, izgovorene su u ime svega svetoga puka i svih koji stoje uokolo. I najposlije, Krist i Crkva izabrali su vidljive znakove kojima se služi sveto bogoslužje da označe nevidljive božanske stvari. Stoga, ne samo kad se čita ono »što je napisano nama za pouku« (Rim 15,4) nego i kada Crkva moli ili pjeva, ili djeluje, hrani se vjera sudioniká, a srca im se potiču prema Bogu da mu iskazu poslušnost uma i obilnije prime njegovu milost. Stoga se u obnovi koju valja sprovesti moraju obdržavati općenite odredbe koje slijede.

34. Neka obredi blistaju plemenitom jednostavnošću, neka zahvaljujući kratkoći budu jasni, neka izbjegavaju nepotrebna ponavljanja te budu prilagođeni mogućnosti shvaćanja vjerniká tako da im općenito neće trebati mnoga razjašnjenja.

35. Da bude jasno kako su u bogoslužju obred i riječ najtješnje povezani, valja paziti na sljedeće:

- 1) Neka se u svetim slavljinama obnovi obilnije, raznovrsnije i prikladnije čitanje Svetoga pisma;
- 2) Neka se i u rubrikama naznači prikladnije mjesto za propovijed kao dio bogoslužnoga čina, kako to obred dopušta; neka se služba propovijedanja vrši najsavjesnije i pravilno. Ona treba crpsti nadahnuće u prvom redu iz vrela Svetoga pisma i liturgije jer je ona takoreći naviještanje Božjih čudesnih djela u povijesti spasenja, odnosno u Kristovu otajstvu koje je u nama uvijek prisutno i djelatno, osobito u liturgijskim slavljinama
- 3) Neka se na svaki način još izravnije i strogo naglasi liturgijska kateheza; a u samim obredima neka se predvide kratke napomene, ako su potrebne, koje će samo u prikladnijim trenucima izreći svećenik ili mjerodavni služitelj propisanim ili sličnim riječima.
- 4) Neka se promiče sveto slavlje Božje riječi u predvečerja većih svetkovina, na određene dane u tjednima došašća i korizme te nedjeljama i blagdanima, napose u mjestima gdje nema svećenika; u tom slučaju neka slavlje predvodi đakon ili netko drugi koga je ovlastio biskup.

36. § 1. U latinskim obredima treba - uz obdržavanje povlastica posebnoga prava - sačuvati uporabu latinskoga jezika.

§ 2. Budući, pak, da u misi, u dijeljenju sakramenata i u drugim dijelovima liturgije može biti za puk nerijetko veoma korisna uporaba narodnoga jezika, valja mu dati šire mjesto, ponajprije u čitanjima i upozorenjima te u nekim molitvama i pjesmama, u skladu s propisima koji će se o toj stvari pojedinačno donijeti u poglavljinama koja slijede.

§ 3. Mjerodavnoj crkvenoj teritorijalnoj vlasti pripada (usp. čl. 22. § 2.) - pošto se, ako je potrebno, posavjetuje s biskupima graničnih pokrajina istoga jezika - da na temelju ovih propisa odredi način i uporabu narodnoga jezika; te odredbe odobrava, odnosno potvrđuje Apostolska Stolica.

§ 4. Prijevod latinskoga teksta na narodni jezik, koji se ima upotrijebiti u liturgiji, mora odobriti gore spomenuta mjerodavna crkvena teritorijalna vlast.

D) Odredbe za prilagodbu duhu i predajama naroda

37. Crkva ne želi nametnuti strogu jednoličnost, pa ni u liturgiji, kad god nije u pitanju vjera ili dobro čitave zajednice. Naprotiv, ona njeguje i promiče duhovne osobine i darove različitih plemena i naroda; ona dobrohotno odvađuje i, koliko je moguće, pomnjivo čuva sve što u narodnim običajima nije nerazrješivo povezano s praznovjerjem i zabludama; štoviše, katkada to pripušta i u samo bogoslužje, ako se slaže s pravilima istinskoga i pravoga liturgijskoga duha.

38. Čuvajući bitno jedinstvo rimskoga obreda, neka se također u prerađenom izdanju liturgijskih knjiga ostavi mjesto za opravdane raznolikosti i prilagodbe raznim etničkim skupinama, krajevima i narodima, osobito u misijama; neka se to na prikladan način ima u vidu u ustroju obreda i u određivanju rubrika.

39. Mjerodavnoj crkvenoj vlasti dotičnoga područja pripada - usp. čl. 22. § 2. - da u granicama postavljenima u tipskim izdanjima liturgijskih knjiga odredi prilagodbe, napose s obzirom na dijeljenje sakramenata i blagoslovina, na ophode, na liturgijski

jezik, sakralnu glazbu i umjetnost, ali prema temeljnim odredbama koje se nalaze u ovoj konstituciji.

40. Budući da je na različitim mjestima i u različitim okolnostima hitno potrebna dublja pa stoga i teža prilagodba liturgije, valja paziti na sljedeće:

1) Neka mjerodavna crkvena teritorijalna vlast - usp. čl. 22. § 2. - pomnjivo i razborito promotri što se u toj stvari iz predaja i duha pojedinih naroda može prikladno pripustiti u bogoštovlje. Prilagodbe koje se smatraju korisnima ili nužnima trebaju se predložiti Apostolskoj Stolici kako bi bile uvedene uz njezinu suglasnost.

2) A da bi se prilagodba izvela s nužnom obzirnošću, Apostolska će Stolica tu istu crkvenu teritorijalnu vlast ovlastiti da ona prema potrebi u nekim za to prikladnim skupinama i kroz određeno vrijeme dopusti i vodi nužne prethodne eksperimente.

3) Budući da liturgijski zakoni, s obzirom na prilagodbu, obično sa sobom nose posebne teškoće, napose u misijama, neka pri njihovu sastavljanju uvijek budu pri ruci stručnjaci u dotičnom predmetu.

IV. Promicanje liturgijskoga života u biskupiji i župi

41. Biskupa valja smatrati velikim svećenikom njegova stada; od njega se na neki način izvodi i o njemu ovisi život vjernika u Kristu. Stoga svi trebaju, navlastito pak u stolnoj crkvi, uvelike cijeniti liturgijski život biskupije oko biskupa; neka budu uvjereni da se Crkva poglavito očituje u punom i djelatnom sudjelovanju svega svetog naroda Božjeg u istim liturgijskim slavljinama, navlastito u istoj euharistiji, u jednoj molitvi, pri jednom oltaru, kojemu predsjedava biskup okružen svojim prezbiterijem i služiteljima.³⁵

42. Kako biskup ne može sâm u svojoj Crkvi uvijek i posvuda predsjedati svemu svojem stadu, on mora uspostaviti zajednice vjernika, među kojima se ističu župe uređene po mjestima pod pastikom koji zamjenjuje biskupa; one na neki način predstavljaju vidljivu Crkvu rasprostranjenu po cijelom svijetu. Stoga u misli i djelovanju vjernika i klera treba njegovati liturgijski život župe i njezin odnos prema biskupu; valja se truditi da osjećaj za župnu zajednicu cvjeta, i to u prvom redu u zajedničkom slavlju nedjeljne mise.

V. Promicanje pastoralno-liturgijske djelatnosti

43. Nastojanje oko njegovanja i obnove svete liturgije s pravom se smatra znakom providnosnoga Božjeg postupanja u naše doba, poput prolaska Duha Svetoga kroz njegovu Crkvu; to nastojanje na poseban način obilježuje njezin život, štoviše, čak sav religiozni način osjećanja i djelovanja ovoga našeg vremena. Stoga, radi daljnjeg promicanja pastoralno-liturgijske djelatnosti Crkve, Sveti sabor određuje:

44. Svrhovito je da mjerodavna crkvena teritorijalna vlast - usp. čl. 22. § 2. - ustanovi liturgijsko povjerenstvo kojemu će pomagati stručnjaci iz liturgike, glazbe, sakralne umjetnosti i pastoralke. Ako je moguće, neka tom povjerenstvu pomaže neki institut za pastoralnu liturgiju; on će se sastojati od članova koji se ističu u toj materiji, ne isključujući ni laike, ako to stvar zahtijeva. Pod vodstvom ranije spomenute crkvene teritorijalne vlasti to će povjerenstvo upravljati pastoralno-liturgijskom djelatnošću

na svojem području i promicat će prouke i potrebne eksperimente kad god je riječ o prilagodabama koje valja predložiti Apostolskoj Stolici.

45. Iz istoga razloga neka se u pojedinim biskupijama ustanovi povjerenstvo za svetu liturgiju da pod vodstvom biskupa promiče liturgijsku djelatnost. Koji put se može pokazati prikladnim da više biskupija ustanovi jedno povjerenstvo koje će združenim savjetovanjima unaprjeđivati stvar liturgije.

46. Osim povjerenstva za svetu liturgiju, neka se u svakoj biskupiji, ako je moguće, osnuju i povjerenstva za sakralnu glazbu i za sakralnu umjetnost. Nužno je da ta tri povjerenstva rade udruženim silama; štoviše, nerijetko će biti prikladno da srastu u jedno povjerenstvo.

DRUGO POGLAVLJE

O PRESVETOM OTAJSTVU EUHARISTIJE

47. Naš je Spasitelj na Posljednjoj večeri, one noći kad je bio predan, ustanovio euharistijsku žrtvu svojega tijela i svoje krvi da time kroz stoljeća ovjekovječi žrtvu na križu, dok ponovno ne dođe, te da tako svojoj ljubljenoj Zaručnici Crkvi povjeri spomen-čin svoje smrti i svojega uskrsnuća: sakrament dobrote, znak jedinstva, svezu ljubavi,³⁶ vazmenu gozbu u kojoj se Krist blaguje, duša se napunja milošću i daje nam se zalog buduće slave.³⁷

48. Stoga Crkva usmjeruje svoju brižljivu skrb na to da vjernici ne prisustvuju tom otajstvu vjere poput tuđinaca ili nijemih gledatelja, nego da time što to po obredima i molitvama dobro shvaćaju, svjesno, pobožno i djelatno sudjeluju u svetome činu; da se poučavaju riječju Božjom; da se krijepe za stolom Gospodnjega Tijela; da zahvaljuju Bogu; da se uče prinositi sami sebe time što prikazuju neokaljani žrtveni prinos ne samo po rukama svećenika nego također zajedno s njime te da se tako po Kristu posredniku³⁸ iz dana u dan usavršuju u jedinstvu s Bogom i među sobom, da konačno Bog bude sve u svima.

49. Stoga, da misna žrtva postigne također oblikom obreda punu pastoralnu učinkovitost, Sveti sabor odlučuje sve ovo što slijedi, vodeći računa o misama koje se slave uz nazočnost naroda, navlastito u nedjelje i na zapovijedane blagdane.

50. Red mise treba biti tako prerađen da se jasnije pokažu vlastitosti pojedinih dijelova i njihova međusobna povezanost te da se olakša pobožno i djelatno sudjelovanje vjernika. Radi toga neka obredi budu jednostavniji, uz vjerno očuvanje njihove biti; neka se ispusti ono što se tijekom vremena podvostručilo ili manje korisno dodalo; ono, pak, što je tijekom nesklonih vremenâ propalo, neka se prema davnome otačkom pravilu - ako se čini prikladnim ili nužnim - opet uspostavi.

51. Da bi se vjernicima pripravio što bogatiji stol riječi Božje, neka se naširoko otvore biblijske riznice tako da se tijekom unaprijed utvrđenog broja godina narodu pročita istaknutiji dio svetih Pisama.

52. Nadasve se preporučuje homilija kao dio samoga bogoslužja; u njoj se iz svetoga teksta tijekom liturgijske godine izlazu otajstva vjere i pravila kršćanskoga života. Štoviše, neka se to nikako ne propušta, osim zbog teškoga razloga, u nedjelje i na zapovijedane blagdane na misama koje se slave uz nazočnost naroda.

53. Neka se nakon evanđelja i homilije opet uvede »zajednička molitva« ili »molitva vjernikâ«, pogotovo u nedjelje i na zapovijedane blagdane, da se uz sudjelovanje

naroda iznesu prošnje za svetu Crkvu, za one koji po ovlaštenju nama upravljaju, za one koje tište razne nevolje te za sve ljude i za spasenje svega svijeta.³⁹

54. U misama koje se slave s narodom može se dati odgovarajuće mjesto narodnom jeziku, pogotovo u čitanjima i u »zajedničkoj molitvi«, a prema mjesnim prilikama također u onim dijelovima koji se odnose na narod, prema odredbi čl. 36. ove konstitucije. Neka se ipak providi da Kristovi vjernici mogu zajedno izgovarati ili pjevati i na latinskom jeziku one dijelove Reda mise koji njima pripadaju. Gdje se pak smatra prikladnom obilnija uporaba narodnoga jezika u misi, neka se obdržava propis čl. 40. ove konstitucije.

55. Nadasve se preporučuje ono savršenije sudjelovanje u misi u kojem vjernici nakon svećenikove pričesti blaguju Tijelo Gospodnje od te iste žrtve. Ne dirajući u dogmatska načela Tridentskoga koncila,⁴⁰ u slučajevima koje treba odrediti Apostolska Stolica može se po sudu biskupa dopustiti pričest pod obje prilike i klericima i redovnicima i laicima: ređenima u misi njihova svetog ređenja, zavjetovanicima u misi njihova redovničkog zavjetovanja, novokrštenicima u misi koja slijedi nakon krštenja.

56. Dva dijela od kojih se misa na neki način sastoji, naime, bogoslužje riječi i euharistijsko bogoslužje, tako su usko među sobom povezana da tvore jedan bogoštovni čin. Stoga Sveti sabor gorljivo opominje pastire duša da u katehizaciji brižljivo pouče vjernike kako valja sudjelovati u cijeloj misi, osobito u nedjelje i na zapovijedane blagdane.

57. § 1. Koncelebracija, kojom se prikladno očituje jedinstvo svećeništva, u Crkvi je ostala u uporabi sve do sada, kako na Istoku tako i na Zapadu. Stoga se Koncilu činilo dobrim proširiti mogućnost koncelebriranja na sljedeće slučajeve:

1° a) Na Veliki četvrtak, kako na misi posvete ulja tako i na misi večere Gospodnje.

b) Na mise u prigodama koncilà, biskupskih zborovanja i sinoda.

c) Na misi u prigodi blagoslova opata.

2° Osim toga, uz dopuštenje ordinarija koji treba suditi o prikladnosti koncelebracije:

a) Na konventualnu i na glavnu misu u crkvama ako korist Kristovih vjernika ne zahtijeva pojedinačno slavljenje mise svih prisutnih svećenika.

b) Na misama u prigodi svake vrste zborovanja i svjetovnih i redovničkih svećenika.

§ 2. 1° Biskupu, pak, pripada da u biskupiji određuje pravila za koncelebraciju.

2° Neka ipak svakom svećeniku uvijek bude zajamčena mogućnost pojedinačnoga slavljenja mise, ali ne u isto vrijeme u istoj crkvi niti na Četvrtak večere Gospodnje.

58. Neka se sastavi novi obred koncelebracije koji valja umetnuti u Rimski pontifikal i u Rimski misal.

TREĆE POGLAVLJE OSTALI SAKRAMENTI I BLAGOSLOVINE

59. Sakramenti su usmjereni na posvećenje ljudi, na izgradnju Kristova Tijela te napokon na iskazivanje štovanja Bogu; kao znakovi oni također pripadaju u pouku.

Oni ne samo da vjeru pretpostavljaju nego je riječima i stvarima hrane, krijepe i izražavaju; stoga se i nazivaju sakramentima vjere. Oni, dakako, udjeljuju milost, no njihovo slavljenje također na najbolji način raspoložuje vjernike za plodonosno primanje te milosti, za pravilno štovanje Boga te za postupanje prema ljubavi. Stoga je od najveće važnosti da vjernici lako razumiju sakramentalne znakove te da s velikim zalaganjem često primaju one sakramente koji su ustanovljeni da hrane kršćanski život.

60. Osim toga, sveta je Majka Crkva ustanovila blagoslovine. To su sveti znakovi kojima se - u izvjesnom oponašanju sakramenata - označuju i na prošnju Crkve postižu poglavito duhovni učinci. Po njima se ljudi pripremaju za primanje glavnoga učinka sakramenata i posvećuju se razne okolnosti života.

61. Stoga liturgija sakramenata i blagoslovina postiže to da dobro pripremljenim vjernicima gotovo svaki događaj života bude posvećen božanskom milošću koja proistječe iz vazmenoga otajstva muke, smrti i uskrsnuća Kristova; odatle svi sakramenti i blagoslovine izvode svoju moć te gotovo nema nijedne čestite uporabe materijalnih dobara koja se ne bi mogla usmjeriti prema svrsi čovjekova posvećenja i podavanja hvale Bogu.

62. Budući da se tijekom vremena u obrede sakramenata i blagoslovinà uvuklo ono po čemu su njihova narav i svrha u naše vrijeme manje razvidne, potrebno je neke stvari u njima prilagoditi zahtjevima našega doba; za njihovu preradbu Sveti sabor određuje ovo što slijedi.

63. Kako u podjeljivanju sakramenata i blagoslovina nerijetko može biti kod naroda nadasve korisna uporaba narodnoga jezika, neka mu se dà šire mjesto prema odredbama koje slijede:

a) Kod podjeljivanja sakramenata i blagoslovina može se primijeniti narodni jezik u skladu s odredbom čl. 36.

b) Neka mjerodavna crkvena teritorijalna vlast - usp. čl. 22. § 2. ove konstitucije - prema novome izdanju Rimskoga obrednika što prije pripremi posebne obrednike, prilagođene potrebama pojedinih krajeva također s obzirom na jezik; pošto ih odobri Apostolska Stolica, neka se upotrebljavaju u dotičnim krajevima. Neka se kod sastavljanja tih obrednika ili posebnih zbirki obredà ne izostave naputci koji u Rimskom obredniku prethode pojedinim obredima te se odnose bilo na pastoral i rubrike bilo da imaju posebno društveno značenje.

64. Neka se ponovno uspostavi katekumenat odraslih, koji je razdijeljen na više stupnjeva, a valja ga uvesti prema sudu mjesnoga ordinarija; neka se time postigne to da vrijeme katekumenata, određeno za prikladnu pouku, može biti posvećeno svetim obredima koje valja slaviti u slijedu vremena.

65. U misijskim zemljama neka bude dopušteno, uz ono što se nalazi u kršćanskoj predaji, pripustiti također one elemente inicijacije koji se nalaze u uporabi kod svakoga pojedinog naroda, u onoj mjeri u kojoj se mogu prilagoditi kršćanskom obredu, prema odredbama čl. 37.-40. ove konstitucije.

66. Neka se prerade oba obreda krštenja odraslih, onaj jednostavniji i, uzevši u obzir ponovnu uspostavu katekumenata, onaj svečaniji; neka se u Rimski misal unese vlastita misa »Kod podjeljivanja krsta«.

67. Neka se preradi obred krštenja djece i prilagodi pravoj situaciji djece; neka se u samom obredu također jače istaknu uloge i dužnosti roditelja i kumova.
68. Neka obred krštenja ne bude bez prilagodbi koje valja primijeniti prema sudu mjesnoga ordinarija za veliki skup krštenika. Nadalje, neka se sastavi i kraći Red krštenja kojim će se - osobito u misijskim zemljama - općenito moći služiti katehisti te u smrtnoj pogibelji i vjernici, ako nema svećenika ili đakona.
69. Umjesto obreda koji se naziva »Red nadopune izostavljenoga pri krštenju djeteta« neka se sastavi novi, u kojem će se jasnije i skladnije očitovati da je dijete, koje je bilo kršteno prema kratkom obredu, već primljeno u Crkvu. Isto tako neka se sastavi novi obred za one koji su već valjano kršteni, a obratili su se na katoličke svetinje; neka u njemu dođe do izražaja da su oni primljeni u zajedništvo Crkve.
70. Krsna se voda može blagosloviti izvan uskrsnoga vremena u samom obredu krštenja, prema kraćem odobrenom obrascu.
71. Neka se preradi obred potvrde da se jasnije pokaze unutarinja sveza toga sakramenta s čitavom kršćanskom inicijacijom; stoga će biti prikladno da obnova krsnih obećanja prethodi samom primanju sakramenta potvrde. Ako je prikladno, potvrda se može dijeliti u sklopu mise; što se pak tiče obreda izvan mise, neka se priredi uvodni obrazac.
72. Neka se obredi i obrasci pokore tako prerade da jasnije izraze narav i učinak sakramenta.
73. »Posljednje pomazanje«, koje se također može još bolje nazivati »bolesničko pomazanje«, nije samo Sakrament onih koji se nalaze u krajnjoj životnoj pogibelji. Zasigurno je stoga prikladno vrijeme za njegovo primanje netom vjernik zbog bolesti ili starosti počinje biti u smrtnoj pogibelji.
74. Osim odijeljenih obreda bolesničkoga pomazanja i popudbine, neka se sastavi »povezani red«, prema kojemu će se bolesniku podijeliti pomazanje poslije ispovijedi, a prije popudbine.
75. Broj mazanja neka se upriliči okolnostima, a molitve koje pripadaju u obred bolesničkoga pomazanja neka se tako prerade da odgovaraju različitim stanjima bolesnika koji primaju taj Sakrament.
76. Obredi ređenja neka se prerade kako gledom na ceremonije tako i gledom na tekstove. Biskupovi nagovori na početku svakog ređenja ili posvećenja mogu biti na narodnom jeziku. Kod biskupskoga posvećenja smiju položiti ruke svi prisutni biskupi.
77. Obred slavljenja ženidbe, koji se nalazi u Rimskom obredniku, neka se preradi i obogati da jasnije označi milost sakramenta i jače naglasi zadaće ženidbenih drugova. »Ako se u nekim pokrajinama upotrebljavaju drugi pohvalni običaji i ceremonije u slavljenju sakramenta ženidbe, Sveti sabor veoma želi da se oni svakako zadrže.«⁴¹ Osim toga se prema čl. 63. daje ovlast mjerodavnoj crkvenoj teritorijalnoj vlasti - usp. čl. 22. § 2. ove konstitucije - da razradi vlastiti obred u skladu s običajima mjesta i naroda, ali uz uvjet da svećenik koji prisustvuje vjenčanju zatraži i primi pristanak onih koji sklapaju ženidbu.
78. Neka se ženidba obično slavi u sklopu mise, poslije čitanja evanđelja i homilije, a prije »molitve vjernika«. Molitva nad zaručnicom neka se na prikladan način poboljša tako da jače istakne jednake dužnosti uzajamne vjernosti obaju zaručnika, a može se izreći narodnim jezikom. Ako se pak sakrament ženidbe slavi bez mise, neka

se na početku obreda pročitaju poslanica i evanđelje iz mise za zaručnike i neka se zaručnicima uvijek podijeli blagoslov.

79. Neka se prerade blagoslovine tako da se ima u vidu prvotno načelo o svjesnom, djelatnom i lakom sudjelovanju vjernikà te uzimajući u obzir zahtjeve našega vremena. Pri preradbi obrednikà prema odredbi čl. 63. mogu se dodati i nove blagoslovine, već kako to zahtijeva potreba. Neka bude malo pridržanih blagoslova i neka budu pridržani samo biskupima ili ordinarijima. Neka se predvidi da neke blagoslovine, barem u posebnim prilikama i prema sudu ordinarija, mogu podijeliti laici koji raspolažu određenim preduvjetima.

80. Neka se podvrgne preradbi obred posvećenja djevicá koji se nalazi u Rimskom pontifikalu. Osim toga, neka se sastavi obred redovničkoga zavjetovanja i obnove zavjeta; on treba pridonijeti većem jedinstvu, trijeznosti i dostojanstvu, a trebaju ga - uz očuvanje posebnih prava - prihvatiti oni koji polažu ili obnavljaju zavjete u sklopu mise. Pohvalno je da redovničko zavjetovanje bude u sklopu mise.

81. Neka obred sprovoda jasnije izražava vazmeni značaj kršćanske smrti te bolje odgovara uvjetima i predajama pojedinih krajeva, pa i s obzirom na liturgijsku boju.

82. Neka se preradi obred ukopa djece i neka mu se dodijeli vlastita misa.

ČETVRTO POGLAVLJE BOZANSKI ČASOSLOV

83. Isus Krist, Veliki svećenik Novoga i vječnoga zavjeta, uzimajući ljudsku narav, unio je u ovo zemaljsko progonstvo onu pjesmu koja se po sve vijeke pjeva u višnjim boravištima. On oko sebe okuplja svu ljudsku zajednicu te si je pridružuje u pjevanju toga božanskog hvalospjeva. Tu svoju svećeničku zadaću Krist nastavlja upravo po svojoj Crkvi, koja ne samo slavljenjem euharistije nego i na druge načine, napose moljenjem božanskog časoslova, bez prestanka hvali Gospodina i moli za spasenje svega svijeta.

84. Božanski je časoslov po staroj kršćanskoj predaji tako uređen da se podavanjem hvale Bogu posvećuje čitav tijek dana i noći. Kada tu divnu pjesmu hvale prema propisu pjevaju svećenici i drugi koji su odlukom Crkve za to određeni, ili kad je na odobreni način Kristovi vjernici mole zajedno sa svećenikom, tada je to zaista glas same Zaručnice koja oslovljava Zaručnika, štoviše, to je molitva koju Krist sa svojim Tijelom upravlja Ocu.

85. Stoga svi oni koji to čine vrše službu Crkve i ujedno su dionici najveće počasti Kristove Zaručnice jer podavajući hvalu Bogu, stoje pred Božjim prijestoljem u ime Majke Crkve.

86. Svećenici koji su određeni za svetu dušobrižničku službu to će većim žarom moliti časoslov što su življe svjesni da se trebaju ravnati prema Pavlovoj opomeni: »Molite bez prestanka« (1 Sol 5, 17). Djelu, naime, u kojem se oni trude može dati djelotvornost i rast samo Gospodin koji je rekao: »Bez mene ne možete ništa učiniti« (Iv 15, 5). Stoga su apostoli u prilici postavljanja đakonà rekli: »A mi ćemo se posvetiti molitvi i služenju riječi« (Dj 6, 4).

87. Da bi pak svećenici i drugi članovi Crkve prema prilikama bolje i savršenije molili božanski časoslov, Svetom se saboru - u nastavku obnove koju je sretno započela

Apostolska Stolica - činilo prikladnim donijeti sljedeće odredbe o časoslovu rimskoga obreda:

88. Budući da je svrha časoslova posvećenje dana, neka se predajom dani tijekom časova tako obnovi da - koliko je moguće - časovi odgovaraju stvarnosti vremena; neka se ujedno vodi računa o uvjetima današnjega života u kojima se u prvom redu nalaze oni koji su prionuli uz apostolski rad.

89. Neka se zato u obnovi časoslova obdržavaju ove odredbe:

a) Pohvale, kao jutarnja molitva, i Večernja, kao molitva na večer, prema časnoj su predaji sveopće Crkve dvostruki stožer svagdanjega časoslova te se trebaju smatrati glavnim časovima i valja ih tako slaviti.

b) Povečerje valja tako urediti da na prikladan način odgovara svršetku dana.

c) Čas koji se zove jutrenja [matutin] neka u koru zadrži značaj noćne hvale, a inače neka se tako preuredi da se može moliti u bilo koji sat dana; neka se sastoji od manje psalama i od duljih čitanja.

d) Neka se ukine prvi čas.

e) U koru neka se obdržavaju manji časovi: treći, šesti i deveti. Izvan kora dopušteno je izabrati jedan od njih, koji više odgovara vremenu dana.

90. Budući da je božanski časoslov kao javna molitva Crkve izvor pobožnosti i hrana osobne molitve, usrdno se u Gospodinu mole svećenici i svi drugi koji sudjeluju u božanskom časoslovu da im u njegovu moljenju duh bude u skladu s glasom; da to što bolje postignu, neka si pribave bogatiju liturgijsku i biblijsku izobrazbu, poglavito s obzirom na psalme. U obnovi, koja se treba provesti, neka se tako prilagodi ono časno vjekovno blago Rimskoga časoslova da se njime što šire i lakše mogu služiti svi kojima se daje u ruke.

91. Da bi se tijekom časova predložen u čl. 89. mogao doista obdržavati, neka se psalmi više ne raspoređuju kroz jedan tjedan, nego neka se raspodijele kroz dulji vremenski razmak. Neka se što prije privede kraju sretno započet posao oko preradbe psaltira tako da se ima u vidu kršćanska latinština i njezina liturgijska uporaba u pjevanju i u cjelokupnoj tradiciji latinske Crkve.

92. Što se tiče čitanja, valja obdržavati ovo:

a) Čitanje Svetoga pisma neka se tako uredi da blago Božje riječi bude lako pristupačno u većem opsegu.

b) Neka budu bolje probrana čitanja koja valja uzeti iz djela otaca, crkvenih naučitelja i pisaca.

c) Muke, odnosno životopisi svetaca neka odgovaraju povijesnoj vjerodostojnosti.

93. U mjeri u kojoj se to čini korisnim, neka se himni uspostave u svojem prvotnom obliku te se ukloni ili izmijeni ono što podsjeća na mitologiju ili što manje odgovara kršćanskoj pobožnosti. Neka se uzmu, ako je prikladno, i drugi himni koji se nalaze u riznici himana.

94. Da bi se dan uistinu posvetio i časovi molili s duhovnim plodom, korisno je u moljenju časova obdržavati ono vrijeme koje približno odgovara pravome vremenu svakoga pojedinog kanonskog časa.

95. Zajednice obvezane na kor dužne su, uz konventualnu misu, svakoga dana u koru moliti božanski časoslov, i to:

- a) Čitav časoslov redovi kanonika, monaha i monahinja te ostalih redovnika koji su po pravu ili po konstitucijama obvezani na kor.
- b) Stolni kaptoli i kaptoli zakladnih ustanova one dijelove časoslova koje im određuje opće ili posebno pravo.
- e) Svi članovi tih zajednica, koji su primili više redove ili položili svečane zavjete, osim braće laika, moraju sami izmoliti one kanonske časove koje nisu izmolili u koru.

96. Klerici koji nemaju obvezu kora, ako su primili više redove, dužni su - prema odredbi čl. 89. - svakoga dana izmoliti čitav časoslov, bilo zajedno s drugima bilo sami.

97. Rubrike trebaju odrediti kada neki liturgijski čin prikladno zamjenjuje božanski časoslov. U pojedinačnim slučajevima i iz opravdanog razloga ordinariji mogu svoje podložnike posve ili djelomice osloboditi dužnosti moljenja časoslova ili ga zamijeniti nečim prikladnim.

98. Članovi bilo koje ustanove staleža savršenstva, koji snagom konstitucija mole neke dijelove božanskoga časoslova, obavljaju javnu molitvu Crkve. Isto tako, javnu molitvu Crkve obavljaju oni koji snagom konstitucija mole mali časoslov, samo ako je sastavljen prema božanskom časoslovu te pravilno odobren.

99. Budući da je božanski časoslov glas Crkve ili cijeloga otajstvenog Tijela koje javno podaje hvalu Bogu, savjetuje se da klerici koji nisu obvezani na kor, te osobito svećenici koji žive zajedno ili se sastaju, zajednički izmole barem jedan dio božanskoga časoslova. Svi oni, pak, koji mole časoslov u koru ili zajednički, neka povjerenu im zadaću vrše što savjesnije, kako unutrašnjom predanošću duha tako i vanjskim držanjem. Povrh toga je bolje da se časoslov, u koru i u zajednici ako je moguće, pjeva.

100. Neka se pastiri duša pobrinu da se glavni časovi, osobito Večernja, u nedjelje i na svečanije blagdane zajednički slave u crkvi. Preporučuje se i laicima da mole božanski časoslov, bilo sa svećenicima bilo međusobno okupljeni, dapače i svaki sàm.

101. § 1. Prema stoljećima staroj predaji latinskoga obreda, u božanskom časoslovu klerici trebaju zadržati latinski jezik, ali se ordinariju daje ovlast da klericima, kojima bi latinski jezik bio velika zapreka da časoslov mole kako valja, u pojedinim slučajevima dopusti uporabu prijevoda na narodnome jeziku, izrađenog prema odredbi čl. 36.

§ 2. Redovnicama kao i članovima ustanova staleža savršenstva - bilo muškarcima koji nisu klerici bilo ženama - njihov mjerodavni poglavar smije dopustiti da se kod božanskoga časoslova, pa i kad se moli u koru, služe narodnim jezikom, samo ako je prijevod odobren.

§ 3. Svaki klerik, koji je obvezan moliti božanski časoslov, udovoljava svojoj obvezi ako ga slavi na narodnom jeziku sa skupinom vjernika ili s onima koji su navedeni u § 2., samo ako je tekst prijevoda odobren.

PETO POGLAVLJE LITURGIJSKA GODINA

102. Dobrohotna Majka Crkva smatra svojom zadaćom da u određene dane tijekom godine svetim spominjanjem slavi spasonosno djelo svojega božanskog Zaručnika.

Svakoga tjedna, u dan što ga je nazvala Gospodnjim, ona slavi spomen Gospodinova uskrsnuća; skupa s njegovom blaženom mukom ona ga svetkuje također jednom u godini najvećom svetkovinom Vazma. U godišnjem ciklusu Crkva razvija svekoliko Kristovo otajstvo, od utjelovljenja i rođenja sve do uzašašća, do dana Pedesetnice i do očekivanja blažene nade i dolaska Gospodinova. Slaveći tako uvijek iznova otajstva otkupljenja, ona otvara vjernicima bogatstva krjeposti i zasluga svojega Gospodina, tako da na neki način postaju prisutnima u svako vrijeme te vjernici s njima dođu u dodir i napune se milošću spasenja.

103. U svetkovanju toga godišnjeg ciklusa Kristovih otajstava sveta Crkva s posebnom ljubavlju časti Blaženu Mariju Bogorodicu koja je nerazrješivom svezom povezana sa spasenjskim djelom svojega Sina; u njoj se divi i uzvisuje najizvrsniji plod otkupljenja te kao u najčišćoj slici s radošću u njoj promatra ono što ona sva želi biti i čemu se nada.

104. Osim toga, Crkva je u godišnji ciklus unijela spomene mučenika i drugih svetaca; oni su po mnogovrsnoj Božjoj milosti prispjeli k savršenstvu te su već postigli vječno spasenje, pa na nebesima pjevaju Bogu savršenu hvalbenicu dok nas zagovaraju. Na spomendane svetaca koji su s Kristom supatili i s njime su suproslavljani, ona u svecima naviješta vazmeno otajstvo, a vjernicima stavlja pred oči njihove primjere, koji po Kristu sve privlače k Ocu; po njihovim zaslugama ona postiže Božja dobročinstva.

105. Crkva, napokon, u različita doba godine prema predanom običaju poučava i odgaja vjernike po pobožnim vježbama duha i tijela, poukom, molitvom te djelima pokore i milosrđa. Stoga Sveti sabor smatra dobrim odrediti ovo što slijedi.

106. Na temelju apostolske predaje, koja potječe od samoga daña Kristova uskrsnuća, Crkva slavi vazmeno otajstvo svakoga osmog dana, pa se on s pravom naziva danom Gospodnjim ili nedjeljom. Tog se, naime, dana Kristovi vjernici moraju sastati da bi se - slušajući Božju riječ i sudjelujući u euharistiji - spomenuli muke, uskrsnuća i slave Gospodina Isusa te da bi zahvaljivali Bogu koji ih je »uskrsnućem Isusa Krista od mrtvih nanovo rodio za živu nadu« (1 Pt 1, 3). Stoga je nedjelja najosnovniji blagdan koji vjernicima valja stavljati pred oči i silno ga naglašavati, tako da također bude danom veselja i počinka od posla. Neka se drugim slavljinama, osim ako nisu od najvećega značenja, ne daje prednost pred njom, jer ona je temelj i jezgra čitave liturgijske godine.

107. Neka se liturgijska godina tako preuredi da se prema prilikama našega doba sačuvaju ili obnove predani običaji i red svetih vremena te se zadrži njihov prirodni značaj, kako bi se pobožnost vjernika na dužan način hranila u slavljenju otajstava kršćanskoga otkupljenja, osobito vazmenoga otajstva. Ako se nešto možda mora prilagoditi okolnostima pojedinih mjesta, neka se postupi prema čl. 39. i 40.

108. Neka se srca vjernika usmjere u prvom redu prema Gospodnjim blagdanima kojima se tijekom godine slave otajstva spasenja. Neka stoga »Proprium de Tempore« [tj. tekstovi vlastiti pojedinim vremenima crkvene godine] dobije prednost pred svetačkim blagdanima da se na dužan način slavi cijeli ciklus otajstava spasenja.

109. I u liturgiji i u liturgijskoj katehezi treba još jače osvijetliti dvostruki značaj korizmenoga vremena; vjernike, koji u to vrijeme gorljivije slušaju Božju riječ i posvećuju se molitvi, ono pripravlja na slavlje vazmenoga otajstva, prije svega po spomenu na krst, odnosno pripravom za krštenje te pokorom. Stoga:

- a) Neka obilatije dođu do izražaja krsni elementi svojstveni korizmenoj liturgiji; ako je prikladno, neka se opet uspostave neki iz prijašnje predaje.
- b) Isto valja reći i za pokorničke elemente. S obzirom na katehezu, neka se u srca vjernikà, uz društvene posljedice grijeha, ulije snažan osjećaj za narav vlastitu pokori koja čini mrskim grijeh kao uvredu Boga; neka se ne ostavlja po strani udio Crkve u pokorničkom činu i neka se s velikom pomnjom nastoji oko molitve za grješnike.

110. Pokora korizmenoga vremena neka ne bude samo unutrašnja i pojedinačna nego također vanjska i društvena. Pokorničku praksu valja njegovati prema mogućnostima našega doba i raznih krajeva, kao i prema prilikama vjernikà; neka je preporučuju i vlasti spomenute u čl. 22. Neka svakako bude svetinjom vazmeni post na Veliki petak muke i smrti Gospodnje; ako je prikladno, neka se on protegne i na Veliku subotu da se tako uzdignuta i otvorena srca prispije k radosti vazmene nedjelje.

111. U Crkvi se prema predaji časte sveci; također se drže u časti njihove vjerodostojne relikvije i slike. Blagdani svetaca razglašuju čudesna Kristova djela u njegovim slugama, a vjericima stavljaju pred oči prikladne primjere za nasljedovanje. Da blagdani svetaca ne zadobiju prednost pred onim blagdanima kojima se slave sàma otajstva spasenja, neka se više njih ostavi slavljenju pojedine Crkve ili naroda ili redovničke obitelji; na cijelu Crkvu neka se protegnu oni što podsjećaju na svece, koji zaista imaju sveopće značenje.

ŠESTO POGLAVLJE SAKRALNA GLAZBA

112. Glazbena predaja sveopće Crkve predstavlja blago neprocjenjive vrijednosti, koje se između ostalih izraza umjetnosti ističe time što ono, kao sakralno pjevanje sljubljeno s riječima, tvori nuždan i neodjeljiv dio svečanoga bogoslužja. Doista, sakralne su napjeve pohvalama isticali i Sveto pismo⁴² i sveti oci, a u novije su doba rimski prvosvećenici, počevši od sv. Pija X., potanje osvijetlili služničku ulogu sakralne glazbe u bogoslužju. Sakralna će glazba stoga biti to svetija što se bude tješnje povezala s bogoslužnim činom, bilo da srdačnije izrazi molitvu bilo da potiče jednodušnost, bilo da svete obrede obogati većom svečanošću. Crkva odobrava i u bogoštovlje pripušta sve oblike prave umjetnosti koji su obdareni potrebnim svojstvima. Držeći se, dakle, odredaba i zapovijedi crkvene predaje i discipline te imajući na umu svrhu sakralne glazbe, a to je slava Božja i posvećenje vjernika, Sveti sabor određuje sljedeće:

113. Bogoslužni čin poprima plemenitiji oblik kad se službe Božje svečano slave pjevanjem uz prisutnost svetih služitelja i naroda koji u njima djelatno sudjeluje. Što se pak tiče jezika koji valja upotrijebiti, neka se obdržavaju odrede čl. 36., glede mise čl. 54., glede sakramenata čl. 63., a glede božanskoga časoslova čl. 101.

114. Neka se najvećom brižljivošću čuva i njeguje blago sakralne glazbe. Neka se uporno promiču pjevački zborovi, osobito kod stolnih crkava. Neka se biskupi i ostali pastiri duša revno skrbe da sva zajednica vjernika u svakom svetom činu koji se obavlja uz pjevanje može iskazati svoje vlastito djelatno sudjelovanje prema odredbi čl. 28. i 30.

115. Neka se uvelike cijeni poučavanje i prakticiranje glazbe u bogoslovijama, redovničkim novicijatima obaju spolova, u studijskim kućama te u ostalim katoličkim zavodima i školama; a da bi se ta izobrazba postigla, neka se brižljivo školuju učitelji koji će voditi nastavu sakralne glazbe. Osim toga, preporučuje se da se prema prilikama osnivaju i viši zavodi za sakralnu glazbu. Glazbenicima, pak, i pjevačima, a osobito djeci, neka se pruži ispravna liturgijska poduka.

116. Crkva smatra gregorijansko pjevanje vlastitim rimskoj liturgiji; stoga neka ono u liturgijskim činima, uz jednakost ostaloga, zadrži glavno mjesto. Druge vrste sakralne glazbe, osobito polifonija, nikako se ne isključuju iz bogoslužnih slavlja, ako odgovaraju duhu liturgijskoga čina, prema odredbi čl. 30.

117. Neka se upotpuni tipsko izdanje knjigà za gregorijansko pjevanje; štoviše, neka se priredi kritičkije izdanje knjigà koje su već izašle poslije obnove sv. Pija X. Korisno je također da se za uporabu u manjim crkvama priredi izdanje s jednostavnijim napjevima.

118. Neka se mudro njeguje pučko vjersko pjevanje, tako da glasovi vjernika mogu odzvanjati u pobožnim i svetim vježbama te u samim liturgijskim činima, prema odredbama i propisima rubrika.

119. Kako se, pak, u nekim krajevima, osobito u misijskima, nalaze narodi koji imaju svoju vlastitu glazbenu predaju koja ima veliko značenje za njihov vjerski i društveni život, neka se i prema toj glazbi ima dužno poštovanje te joj se dade odgovarajuće mjesto, kako u oblikovanju njihova vjerskoga osjećaja tako i u bogoštovlju prilagođenom njihovu duhu, u smislu čl. 39. i 40. Stoga neka se u glazbenoj izobrazbi misionara brižljivo pazi na to da oni budu u stanju, koliko je moguće, promicati u školama i u svetim činima tradicionalnu glazbu dotičnih naroda.

120. Neka se u latinskoj Crkvi uvelike cijene orgulje sa sviralama kao tradicionalno glazbalo čiji zvuk može crkvenim ceremonijama dodati divan sjaj, a srca snažno uzdići k Bogu i k uzvišenim stvarima. Druga je glazbala dopušteno uvesti u bogoslužje, uz sud i suglasnost mjerodavnih crkvenih teritorijalnih vlasti prema odredbi čl. 22. § 2. te čl. 37. i 40., ako su prilagođena ili se mogu prilagoditi sakralnoj uporabi, ako odgovaraju dostojanstvu hrama te stvarno pomažu u izgrađivanju vjernikà.

121. Neka se skladatelji, prožeti kršćanskim duhom, osjećaju pozvanima njegovati sakralnu glazbu te povećavati njezino blago. Neka skladaju napjeve koji će se isticati značajkama prave sakralne glazbe i koje će moći pjevati ne samo veći pjevački zborovi nego će također odgovarati manjima, te će pripomagati u djelatnom sudjelovanju cijeloga vjerničkog skupa. Tekstovi određeni za sveto pjevanje neka budu u skladu s katoličkim naukom, štoviše, neka se najradije uzimaju iz Svetoga pisma i liturgijskih vrelà.

SEDMO POGLAVLJE

SAKRALNA UMJETNOST I SAKRALNI PREDMETI

122. Među najplemenitije djelatnosti ljudskoga duha s punim se pravom ubrajaju lijepe umjetnosti, osobito religiozna umjetnost te sakralna umjetnost kao njezin vrhunac. One se po svojoj naravi odnose na beskrajnu božansku ljepotu, koju na neki način valja izraziti ljudskim djelima. One su to više usmjerene prema Bogu i

promicanju njegove hvale i slave što više idu samo za tim da svojim djelima u najvećoj mjeri pridonesu pobožnome obraćanju ljudskih srdaca prema Bogu. Stoga je dobra Majka Crkva uvijek bila prijateljicom lijepih umjetnosti; ustrajno je tražila njihovu plemenitu službu i izobrazavala umjetnike poglavito radi toga da predmeti koji pripadaju u bogoštovlje uistinu budu dostojni, dolični i lijepi znakovi i simboli višnjih zbiljnosti. Crkva se, štoviše, s pravom držala nekom vrstom njihove sutkinje time što je rasuđivala među umjetničkim djelima koja odgovaraju vjeri, pobožnosti i vjerno predanim zakonima te se trebaju smatrati prikladnima za sakralnu uporabu. S posebnim se marom Crkva skrbila za to da sakralni predmeti dostojno i lijepo služe uresu bogoštovlja; pritom je u građi, obliku i načinu ukrašavanja dopuštala one promjene do kojih je tijekom vremena doveo napredak tehničkoga umijeća. Zato su oci smatrali dobrim odlučiti o tome ovo što slijedi.

123. Crkva nikada nije imala neki svoj vlastiti umjetnički stil, nego je već prema značaju i uvjetima naroda te prema potrebama različitih obreda dopuštala umjetničke oblike svakoga vremenskog razdoblja; tako je tijekom stoljeća skupila umjetničko blago koje valja sa svom pomnjom čuvati. Neka tako i umjetnost našega vremena i svih naroda i krajeva ima slobodu djelovanja u Crkvi samo ako s dužnim poštovanjem i s dužnom čašću služi sakralnim građevinama i sakralnim obredima; tako će i ta umjetnost moći pridružiti svoj glas onom divnom slavospjevu što su ga najveći muževi spjevali katoličkoj vjeri kroz prošla stoljeća.

124. Neka se ordinariji pobrinu da promičući i njegujući uistinu sakralnu umjetnost više paze na plemenitu ljepotu negoli na puku raskoš. To neka vrijedi i za sakralno ruho i urese. Neka biskupi vode brigu da se pomnjivo drže daleko od Božjih zgrada i drugih sakralnih mjesta ona umjetnička djela koja se protive vjeri, ćudoređu i kršćanskoj pobožnosti te vrijeđaju pravi religiozni osjećaj, bilo zbog iskrivljenosti oblika bilo zbog nedostatne, osrednje ili prividne umjetnosti. Kod gradnje sakralnih građevina neka se brižljivo pazi da budu prikladne za obavljanje liturgijskih čina i da se može postići djelatno sudjelovanje vjernika.

125. Neka se i dalje zadrži praksa da se u crkvama izlazu svete slike vjernicima na čašćenje; one ipak trebaju biti izložene u umjerenom broju i u odgovarajućem redu kako ne bi kod kršćanskoga puka izazvale čuđenje ili pogodovala manje ispravnoj pobožnosti.

126. U prosuđivanju umjetničkih djela neka ordinariji saslušaju biskupijsko povjerenstvo za sakralnu umjetnost te prema potrebi i druge prave stručnjake, kao i povjerenstva o kojima je riječ u čl. 44., 45. i 46. Sa svim marom neka ordinariji bdiju da se ne otuđe ili ne upropaste sakralni predmeti ili dragocjena djela koja su ukrasom Božje kuće.

127. Neka se biskupi sami ili preko prikladnih svećenika, koji su obdareni poznavanjem i ljubavlju prema umjetnosti, skrbe za umjetnike da budu prožeti duhom sakralne umjetnosti i svete liturgije. Osim toga, preporučuje se da se u onim krajevima, u kojima se to čini dobrim, osnuju škole ili akademije sakralne umjetnosti za izobrazbu umjetnika. Svi umjetnici koji - vođeni svojom nadarenošću - kane služiti slavi Božjoj u svetoj Crkvi, neka uvijek imaju na pameti da je pritom na neki način riječ o svetom nasljedovanju Boga stvoritelja i o djelima koja su određena za katoličko bogoštovlje, za duhovnu izgradnju vjernika te za njihovu pobožnost i vjersku pouku.

128. Zajedno s liturgijskim knjigama treba - prema odredbi čl. 25. - što prije preraditi kanone i crkvene statute koji se tiču oblikovanja vanjskih predmeta za sveto bogoslužje, napose pak one koji se odnose na dostojnu i prikladnu izgradnju sakralnih građevina, na oblik i podizanje oltarà, na doličnost, smještenost i sigurnost svetohraništa, na prikladnost i istaknutost krstionice, na dolično oblikovanje svetih slika te na prikladan način ukrašavanja i kićenja: ono što se ne čini usklađivim s obnovljenom liturgijom, neka se popravi ili ukine, a neka se zadrži ili uvede ono što joj pristaje. Prema odredbi čl. 22. ove konstitucije, u t m se stvarima teritorijalnim skupovima biskupà daje ovlaštenje da ih prilagode mjesnim potrebama i običajima, osobito glede građe i oblika sakralnoga pribora i ruha.

129. Neka se za vrijeme filozofskih i teoloških studija klerici također poučavaju o povijesti i razvoju sakralne umjetnosti te o zdravim načelima na kojima se moraju temeljiti djela sakralne umjetnosti, tako da uzmognu cijeniti i čuvati časne crkvene spomenike, a umjetnicima davati prikladne savjete pri izvođenju njihovih djela.

130. Prikladno je da uporaba pontifikalnoga znakovlja bude pridržana onim crkvenim osobama koje imaju biskupsko posvećenje ili neku posebnu jurisdikciju.

DODATAK

Izjava svetoga ekumenskog Drugoga vatikanskog koncila o reviziji kalendara

Budući da sveti ekumenski Drugi vatikanski koncil smatra kako nisu od male važnosti želje mnogih da se svetkovini Vazma dodijeli jedna određena nedjelja te da se ustali kalendar, brižljivo je odvagao sve što bi moglo proizaći iz uvođenja novoga kalendara, pa izjavljuje ovo što slijedi:

1. Sveti se sabor ne protivi da se svetkovini Vazma dodijeli jedna određena nedjelja u Gregorijanskom kalendaru, ako uz to pristanu svi na koje se to odnosi, a osobito braća odijeljena od Apostolske Stolice.
2. Sveti sabor isto tako izjavljuje da se ne suprotstavlja inicijativama koje pridonose uvođenju stalnoga kalendara u građansko društvo. Od različitih sustava, koji se zalazu za određivanje stalnoga kalendara i za njegovo uvođenje u građansko društvo, Crkva se ne protivi samo onima koji čuvaju i osiguravaju tjedan od sedam dana s nedjeljom, a da ne uvode nikakve izvantjedne dane, tako da redoslijed tjedana ostaje netaknut, osim ako ne bi nastupili vrlo važni razlozi o kojima treba prosuditi Apostolska Stolica.

Sve to u cijelosti i u pojedinostima, što je u ovoj konstituciji određeno, prihvatit će oci Svetoga sabora. I mi, apostolskom vlašću od Krista nam predanom, sve to zajedno s časnim ocima u Duhu Svetom odobravamo, odlučujemo i određujemo te zapovijedamo da to što je tako koncilski određeno, na slavu Božju bude proglašeno

U Rimu, kod Sv. Petra,
dana 4. prosinca godine 1963.

Ja, PAVAO, biskup Katoličke crkve
Slijede potpisi otaca

Bilješke:

- ¹ *Prikazna molitva* (Secreta), IX. Nedjelja poslije Duhova.
- ² Usp. Heb 13, 14.
- ³ Usp. Ef 2, 21-22.
- ⁴ Usp. Ef 4, 13.
- ⁵ Usp. Iz 11, 12.
- ⁶ Usp. Ivi 1,52.
- ⁷ Usp. Iv 10, 16.
- ⁸ IGNACIJE ANTIOHIJSKI, *Ad Ephesios*, 7, 2: izd. F. X. Funk, *Patres Apostolici*, 1, Tübingen, 1901., 218.
- ⁹ Usp. 1 Tim 2, 5.
- ¹⁰ Usp. Iz61, 1; Lk4,18.
- ¹¹ *Sacramentarium Veronense* (Leonianum); izd. C. Mohlberg, Rim, 1956., br. 1265, str. 162.
- ¹² Vazmeno predslavlje u *Rimskom misalu*.
- ¹³ Usp. AUGUSTIN, *Enarr. in Ps 138*, 2; CChr, XL, Turnhout, 1956., 1991, te molitvu nakon drugoga čitanja na Veliku subotu, u *Rimskom misalu*, prije obnove bogoslužja Velikoga tjedna.
- ¹⁴ Usp. Mk 16,15.
- ¹⁵ Usp. Dj 26, 18.
- ¹⁶ Usp. Rim 6,4; Ef 2, 6; Kol 3, 1; 2 Tim 2, 11.
- ¹⁷ Usp. Iv 4, 23.
- ¹⁸ Usp. 1 Kor 11, 26.
- ¹⁹ TRIDENTSKI KONCIL, 13. zasj., 11. listopada 1551., Dekr. *De ss. Eucharist.*, can. 5: TRIDENTSKI KONCIL, *Diariorum, Actorum, Epistolarum, Tractatum nova collectio*, izd. Soc. Goerresiana, sv. VII, *Actorum pars IV*, Freiburg i. Br., 1961., 202.
- ²⁰ TRIDENTSKI KONCIL, 22. zasj., 17. rujna 1562., Doktr. *De ss. Missae sacrificio*, 2. pogl.: TRIDENTSKI KONCIL, nav. mj., sv. VIII, *Actorum pars V*, Freiburg i. Br., 1919., 960.
- ²¹ Usp. AUGUSTIN, *In Ioannis Evangelium tractatus VI*, 1. pogl., br. 7: PL 35, 1428.
- ²² Usp. Otk 21, 2; Kol 3, 1; Heb 8, 2.
- ²³ Usp. Fil 3, 20; Kol 3, 4.
- ²⁴ Usp. Iv 17, 3; Lk 24, 27; Dj 2, 38.
- ²⁵ Usp. Mt 28, 20.
- ²⁶ *Rimski misal*, popričesna molitva vazmenoga bdjenja i nedjelje Vazma.
- ²⁷ Isto mj., molitva u utorak u vazmenoj osmini.
- ²⁸ Usp. 2 Kor 6, 1.
- ²⁹ Usp. Mt 6, 6.
- ³⁰ Usp. 1 Sol 5, 17.
- ³¹ Usp. 2 Kor 4, 10-11.
- ³² *Rimski misal*, molitva nad darovima u ponedjeljak duhovske osmine.
- ³³ CIPRIJAN, *De cath. eccl. untiatie*, 7: izd. G. Härtel, CSEL III/1, Beč, 1868., 215-216. Usp. *Ep.* 66, br. 8, 3; nav. mj., III/2, Beč, 1871., 732-733.
- ³⁴ Usp. TRIDENTSKI KONCIL, 22. zasj., 17. rujna 1562., *Doctr. De ss. Missae sacrificio*, pogl. 8: TRIDENTSKI KONCIL, nav. mj., sv. VIII, 961.
- ³⁵ Usp. IGNACIJE ANTIOHIJSKI, *Ad Magn.* 7; *Ad Phil.* 4; *Ad Smyrn.* 8: izd. F. X. Funk, nav. mj., I, 236, 266, 281.
- ³⁶ Usp. AUGUSTIN, *In Ioannis Evangelium Tractatus XXVI*, pogl. VI, br. 13: PL 35,1613.
- ³⁷ *Rimski časoslov*, II. večernja Tijelova, antifona za Veliča.
- ³⁸ Usp. ĆIRIL ALEKSANDRIJSKI, *Commentarium in Ioannis Evangelium*, knjiga XI, pogl. XI-XII: PG 74, 557-564.
- ³⁹ Usp. 1 Tim 2, 1-2.
- ⁴⁰ TRIDENTSKI KONCIL, 21. zasj., 16. srpnja 1562.: *Doctrina de Communionem sub utraque specie et parvolorum*, pogl. 1-3; TRIDENTSKI KONCIL, nav. mj., sv. VIII, 698-699.
- ⁴¹ TRIDENTSKI KONCIL, 24. zasj., 11. studenoga 1563.: *De reformatione*, pogl. 1: TRIDENTSKI KONCIL, nav. mj., sv. IX, *Actorum pars VI*, Freiburg i. Br., 1924., 969. Usp. *Rimski obrednik*, tit. VIII, c. II, n. 6.
- ⁴² Usp. Ef 5,19; Kol 3,16.